

SLOVENSKA BIBLIOGRAFIJA : PRIKAZ STANJA GLEDE NA PRIPOROČILA UNESCO ZA IZDELAVO TEKOČIH NACIONALNIH BIBLIOGRAFIJ

Lidija Wagner

Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana
(lidija.wagner@nuk.uni-lj.si)

Oddano: 13.03.2000 – Sprejeto: 06.04.2000

Strokovni članek

UDK 015 (497.4)

Izveleček

Slovenska bibliografija je naša nacionalna bibliografija. V članku je prikazan izbor gradiva in kriteriji izbora pri posameznih gradivih, ki jih popisuje Slovenska bibliografija. Razložen je bibliografski opis ter vsebinska analiza z uporabo skupin UDK in predmetnih oznak. Opisana je tiskana in elektronska oblika Slovenske bibliografije. Narejena je primerjava s priporočili UNESCO glede izbora gradiv, popisa, klasifikacije, ureditve ter namena same nacionalne bibliografije.

Ključne besede: nacionalne bibliografije, Slovenska bibliografija, UNESCO, gradivo

Professional article

UDC 015 (497.4)

Abstract

The Slovenian bibliography is our national bibliography. We want to show the criteria of the selection of the particular materials, which are included in the Slovenian bibliography. We described the bibliographic description and classification of the records with UDC and the descriptors. The printing and the CD-ROM issues of the Slovenian bibliography are described. We compared UNESCO guidelines for the national bibliogra-

phy on the field of the selection, bibliographic description and classification, arrangement of the records and the usefulness of the national bibliography.

Key words: national bibliographies, Slovenian bibliography, UNESCO, materials

1 Uvod

Slovenska bibliografija predstavlja nacionalno bibliografijo, katere glavna naloga je prikazati založniško produkcijo Slovenije. Po priporočilih UNESCO za izdelavo tekočih nacionalnih bibliografij (Guidelines..., 1979) naj bi se nacionalna bibliografija izdelovala po državnem principu, ki temelji na obveznem izvodu. Večina držav ima urejeno zakonodajo na področju obveznega izvoda, ki predstavlja nek avtomatizem in zagotovilo, da nacionalna agencija (beri nacionalna knjižnica) pridobi gradivo, ki je osnova za popis in oblikovanje nacionalne bibliografije. Tak zakon ima tudi naša država, čeprav se že nekaj časa pripravlja revizija starega zakona. Prvi zavezanec, ki mora pošiljati nacionalni knjižnici obvezni izvod, je v Sloveniji tiskarna oziroma končni izdelovalec publikacije. Če bi izdelovali Slovensko bibliografijo le po državnem principu, oziroma na podlagi obveznega izvoda, bi Slovenska bibliografija predstavljala slovensko tiskarsko produkcijo in ne slovenske založniške produkcije. Ker smo majhna država in se moramo v svetu nenehno potrjevati, je bil temeljni koncept Slovenske bibliografije že od vseh začetkov po narodnostnem načelu. Hoteli smo prikazati ne samo založniško produkcijo znotraj Slovenije, ampak tudi, kaj izdajajo zamejski Slovenci in izseljenci in kje vse po svetu izdajajo dela slovenskih avtorjev. Ta princip zbiranja in izbora gradiva velja še danes. Slovenska bibliografija prinaša popise različnih knjižničnih gradiv od knjig do sestavnega dela - članka.

Priporočila UNESCO razvrščajo gradiva v več prioritetenih vrst. V prvi prioritetni vrsti so knjige, prve številke serijskih publikacij oziroma tiste serijske publikacije, ki spremenijo naslov, ter uradne publikacije. Ta gradiva morajo biti zajeta v tekoči nacionalni bibliografiji.

2 Pregled stanja

Knjiga, ki izpolnjuje vsaj enega od treh pogojev: slovenski avtor ali slovenski jezik ali slovenska založba (tudi zamejska ali izseljenska), se vključuje v Slovensko bibliografijo. Poleg tega kriterija smo upoštevali še nekatere druge kriterije, na primer obseg publikacije, namembnost idr. V zgodnejših izdajah

Slovenske bibliografije so bili kriteriji izbora bolj ohlapni, popisovalo se je razno interno gradivo, manj selektiven je bil izbor pri posebnem knjižničnem gradivu itd. Z naraščanjem založniške produkcije pa so se kriteriji izbora vedno bolj zaostrovali. Slovenska bibliografija ne popisuje brošur, ki vsebujejo manj kot osem strani, v zadnjih letih ne vključuje več doktorskih disertacij, ne vključuje več trivialne literature, kot so na primer Dr. romani, ne vključuje več razmnoženih tipkopisov, kot so na primer radijske igre, ne vključuje internih aktov posameznih društev, ne vključuje raznih poročil o raziskovalnih nalogah, ekspertiz ipd., ne vključuje propagandnega materiala, kot so turistični prospekti, ne vključuje upravnih in drugih aktov delovnih organizacij in družbenopolitičnih skupnosti krajevnega in občinskega značaja, tovarniških ali prodajnih katalogov in navodil, cenikov, programov prireditvev, voznihi redov, telefonskih imenikov, drobnih tiskov ipd., ne vključuje tudi publikacij, ki imajo oznako strogo zaupno.

Vključuje pa publikacije manjšin, ki živijo in izdajajo publikacije v Sloveniji, kot so na primer madžarska ali italijanska skupnost pri nas, ali na primer romska skupnost, begunci ipd. Tiskana tekoča Slovenska bibliografija sprotno popisuje tiskane knjige, vključuje pa tudi do pet let stare knjige, ki jih je zaradi različnih razlogov knjižnica dobila z zamudo. Pri pregledu stanja ugotavljamo, da je največji problem pridobivanje obveznega izvoda, saj pravih sankcij za nepoštovanje zakona ni.

Bibliografski opis je popoln in v skladu z mednarodnimi ISBD standardi. Podatki se lahko uporabijo za naročanje publikacij, saj vsebujejo vse elemente bibliografskega opisa za identifikacijo. Prav tako se lahko uporabijo za katalogizacijo. Bibliografske enote vsebujejo tudi ISBN številko, kar poleg ostalih elementov bibliografskega opisa omogoča tudi univerzalno bibliografsko kontrolo. Za opredelitev vsebine se uporablja mednarodni sistem UDK, v novejšem času pa tudi predmetne oznake, ki so le v slovenščini, kar je za mednarodno povezovanje manj uporabno.

Tiskana bibliografija je urejena po vsebini glede na vrstilce skupin UDK, kar je tudi priporočilo UNESCO. Vsebuje uvod, ki na kratko predstavi Slovensko bibliografijo, kriterije izbora gradiva, bibliografski opis, klasifikacijo in rednost izhajanja. Bibliografske enote znotraj ene skupine UDK si sledijo po abecedi. Vsak zapis ima številko bibliografske enote. Na koncu vsake tiskane bibliografije je imensko kazalo, ki vsebuje primarne in sekundarne avtorje. Vsi primarni avtorji imajo naveden tudi naslov dela, ostali avtorji pa imajo dodano funkcijo avtorstva. Tako se poskuša preprečiti združevanje avtorjev soimenjakov. Šele v zadnjem obdobju smo začeli oblikovati posebno normativno »datoteko« osebnihi imen, kjer intenzivno raziskujemo avtorje in oblikujemo normativno obliko osebne značnice kot zametek nove normativne baze.

V preteklih letih, ko še ni bilo bibliografske obdelave z računalniško podporo, je veljalo pravilo, da upoštevamo prvotno obliko osebnih značnic kot normativno obliko, kar je bila bistvena razlika od knjižničnega kataloga. Pravila za knjižnični katalog PPIAK¹ pa so drugačna, zato smo morali spremeniti pravila tudi pri Slovenski bibliografiji. V starejših tiskanih bibliografijah smo v območju odgovornosti pisali vse avtorje, sedaj se upoštevajo pravila katalogizacije, vendar v primerih, ko knjiga vsebuje več kot tri primarne avtorje, so ti avtorji vključeni v imensko kazalo. Poleg imenskega kazala vsebuje Slovenska bibliografija tudi predmetno kazalo, vendar le v slovenščini. Tiskana Slovenska bibliografija služi tudi kot informacijski vir. Glede njene ureditve lahko kaj hitro ugotovimo, kako so se razvijale posamezne stroke, kateri avtorji pišejo, prevajajo, ipd.

Slovensko bibliografijo skušamo čim bolj sprotno izdajati. Izhaja vsake tri mesece, torej štiri številke na leto. Ob zadnji številki izide še letno kumulativno kazalo »Register«, ki vsebuje poleg kumulativnih imenskih in predmetnih kazal, še celoletno naslovno kazalo. Slovenska bibliografija ima tudi osnovne podatke o izdajanju in izdajatelju, ISSN številki, le cene ne vključuje.

Po priporočilih UNESCO za izdelavo tekočih nacionalnih bibliografij se mora popisovati tudi serijske publikacije, in sicer vsaj tiste naslove serijskih publikacij, ki pričnejo izhajati ali pa so spremenile naslov. Tiskana Slovenska bibliografija, ki vsebuje popise serijskih publikacij, sledi podobno kot bibliografija s popisi knjig, narodnostnemu principu. V Slovensko bibliografijo, ki izhaja v tiskani obliki, so vključene tiste serijske publikacije, ki izhajajo v Sloveniji oziroma jih izdajajo slovenske založbe, ki delujejo izven slovenskih meja, ali pa so serijske publikacije v slovenskem jeziku.

Tekoča nacionalna bibliografija vsebuje ne samo nove naslove serijskih publikacij oziroma tiste serijske publikacije, ki so spremenile naslov, ampak celoten popis serijskih publikacij, ki v tekočem letu še izhajajo. Izpuščen je drobn tisk, ki ima status serijskih publikacij, prav tako so izpuščena letna poročila podjetij, bank in drugih organizacij, ki imajo predvsem interni značaj, vključena pa so letna poročila javnih zavodov. Prav tako je izpuščen propagandni tisk, sporedi, vozni redi, telefonski imeniki, oglasniki ipd. Slovenska bibliografija vsebuje popise znanstvenih in strokovnih časopisov, magazinov, časnikov, glasil podjetij, tovarniških glasil ali drugih delovnih organizacij, šolskih glasil (predvsem srednjih šol), mladinskih listov, študentskih glasil, glasil društev in zvez, gledaliških listov, uradnih listov ipd. Vključene so tudi vrstne publikacije, kot so zborniki, koledarji in almanahi ter že omenjena letna poročila javnih zavodov. Do sedaj niso bile vključene tiste

1 E. Verona: *Pravilnik i priručnik za izradbu abecednih kataloga*, Zagreb, 1983, 1986.

serijske publikacije, ki izhajajo na drugih medijih. Tiskana Slovenska bibliografija vsebuje le popise tistih serijskih publikacij, ki izhajajo v tiskani obliki. Upoštevane pa so serijske publikacije, ki jih izdajajo narodnostne skupnosti v Sloveniji in pa slovenske manjšine v tujini.

Bibliografski opisi so v glavnem v skladu z mednarodnim standardom ISBD(S). Opis je prilagojen stanju opisovanega tekočega letnika. Popisane so izdane številke v tekočem letu, vse priloge, zabeležene so spremembe, ki so bile v tekočem letu, kot na primer sprememba naslova ali dodatka k naslovu, sprememba izdajatelja, kraja, založnika ipd. Prav tako se zapisuje sprememba formata ali pogostosti izhajanja, napačnega označevanja letnika ali številke ipd. Poleg teh podatkov so predmet popisovanja tudi glavni in odgovorni uredniki ter naklada. Vsaka enota vsebuje ISSN številko, če jo serijska publikacija že ima.

Za vsebinsko oznako se uporabljajo vrstilci UDK, ki pa do sedaj v tiskani bibliografiji niso bili natisnjeni, vendar so bili vidni v dodatnem kazalu »Pregled serijskih publikacij po strokah UDK«, ki delno nadomešča predmetno kazalo. Stvarni naslovi serijskih publikacij so razvrščeni glede na vsebino v skupine vrstilcev UDK. Interdisciplinarne serijske publikacije se lahko pojavijo v toliko različnih skupinah UDK, kolikor različnih vsebin pokrivajo.

Tiskana bibliografija je urejena po abecedi stvarnega naslova. Bibliografske enote so številčene. Vse tiste enote, ki so izšle izven države Slovenije, so posebno označene, kar je v skladu s priporočili UNESCO.

Bibliografija vsebuje še dve kazali. Prvo je pregled po strokah UDK, ki omogoča vsebinsko iskanje, drugo pa je imensko kazalo, ki vsebuje imena glavnih in odgovornih urednikov ter avtorjev, kadar je to v bibliografski enoti posebej popisano (primer: posamezne avtorske številke).

Tiskana bibliografija ima kratek uvod, ki opisuje kriterije izbora, način popisovanja, klasifikacije in ureditve. Vsebuje podatke o izdajatelju in založniku, urednikih, nakladi, tiskarni in ISSN, nima pa podatka o ceni. Bibliografija izhaja letno.

Bibliografija se lahko uporablja kot informacijski vir. Za katalogizacijo se lahko uporabijo le podatki tiste serijske publikacije, ki je v danem letu začela izhajati oziroma je spremenila naslov. Ves čas izhajanja Slovenska bibliografija zelo natančno popisuje vse spremembe v tekočem opisovanem letu, zato bi morali za knjižnični katalog te spremembe iskati za vsako leto posebej in jih beležiti v opombah. Podatki so uporabni tudi za naročanje serijskih publikacij.

V prvo prioriteto vrsto nacionalnih bibliografij se po priporočilih UNESCO uvrščajo tudi uradne publikacije. Slovenska bibliografija jih vključuje v tiste

bibliografije, kamor glede formalne oblike sodijo. Posebnih oznak nimajo, zapisi pa so najdljivi glede na izdajatelja ali založnika.

Druga prioriteta vrsta po priporočilih UNESCO vključuje glasbene tiske, kartografsko gradivo, standarde, patente, disertacije, konferenčne zbornike in raziskovalna poročila. Slovenska bibliografija je do leta 1977 vključevala tudi ta gradiva, razen raziskovalnih poročil in patentov. Le-teh nismo nikoli vključevali v našo nacionalno bibliografijo, ker je tedanja Raziskovalna skupnost Slovenije sama izdajala tovrstne bibliografije. Slovenska bibliografija je postajala vse bolj obsežna, izhajala je le enkrat na leto, zato smo prvotno bibliografijo cepili na več delov. Pospešili smo izdajanje tistih bibliografij, ki so po priporočilih UNESCO v prvi prioritetni vrsti. Tako od leta 1978 dalje nimamo več tiskane bibliografije za glasbene tiske in kartografsko gradivo. Standardi, disertacije in konferenčni zborniki so bili vključeni v Slovensko bibliografijo s popisi knjig.

Tretja prioriteta vrsta po priporočilih UNESCO vključuje članke, umetniške reprodukcije, plakate, drobn tisk in tuje publikacije iz nacionalne zbirke ter zvočne posnetke, video posnetke, filme, publikacije v Braillovi pisavi, mikrooblike, projicirno in elektronsko gradivo. Slovenska bibliografija ima že zelo dolgo tradicijo pri popisovanju članka in ga vključuje v nacionalno bibliografijo. V listkovni obliki imamo popisane članke od leta 1797 do leta 1991. Tiskana Slovenska bibliografija s popisi člankov obstaja od leta 1945 do leta 1979. V glavnem je izhajala letno skupaj z ostalimi gradivi in je bila zamišljena kot drugi del letne bibliografije. Le prvih pet let, 1945-1950, je bilo izdanih kot samostojna bibliografija. Od leta 1991 dalje pa je Slovenska bibliografija člankov dostopna v vzajemnem katalogu sistema COBISS.

Zvočni posnetki so bili prav tako kot glasbeni tiski vključeni v prvi del tiskane nacionalne bibliografije do leta 1977. Publikacije v Braillovi pisavi, v kolikor jih je Narodna in univerzitetna knjižnica prejela z obveznim izvodom, je tudi vključevala v redne bibliografije glede na razvrstitev po gradivu (knjige ali serijske publikacije). Žal nismo nikoli sistematično zbirali tega gradiva. Ostalega gradiva nismo vključevali v Slovensko bibliografijo.

Po priporočilih UNESCO za izdelavo tekočih nacionalnih bibliografij naj bi bile nacionalne bibliografije vsaj v listkovni obliki, še bolj pa je, če so v tiskani obliki, ki pa morajo čim bolj pogosto izhajati, minimum je vsaj na tri mesece. Tem pogojem smo uspeli zadostiti leta 1985. Tedaj smo bibliografijo še izdelovali na tradicionalen način brez računalniške podpore.

S hitrim razvojem računalniške tehnologije se je tudi sestavljanje nacionalne bibliografije pospešilo. Hkrati pa so se pojave publikacije na elektronskih medijih. Bili smo pred novo dilemo: ali vključiti te publikacije v redne bibliogra-

fije ali jih izpustiti. V tiskanih bibliografijah so ta gradiva izpuščena, vendar od leta 1995 dalje Narodna in univerzitetna knjižnica izdaja enkrat na leto tudi elektronsko obliko bibliografije. To je eden prvih CD-ROM izdaj pri nas. Prvotno je Slovenska bibliografija - CD-ROM izdaja vsebovala le popise tiskanih knjig od leta 1989 dalje. Vsaka naslednja številka Slovenske bibliografije CD-ROM prinaša ažurirane podatke, kar pomeni kumulativno bibliografijo, obogateno z novejšimi podatki. CD-ROM izdaja vsebuje le bibliografske popise knjig. Prve številke CD-ROM-a so imele v bistvu enake podatke kot tiskane bibliografije s popisi knjig, torej so bili kriteriji izbora enaki. Kasnejše številke pa so že vsebovale bibliografske popise ne samo tiskanih knjig, ampak tudi popise elektronskih publikacij, muzikalij in kartografskega gradiva, ki imajo status monografskih publikacij. Vključene so tiste elektronske publikacije, muzikalije in kartografsko gradivo, ki je izšlo v Sloveniji od leta 1990 dalje. Podatki za CD-ROM izdajo so bili prenešeni iz baze vzajemnega kataloga COBIB, konvertirani so bili iz COMARC strukture v UNIMARC; tako je omogočena boljša uporabnost bibliografskih podatkov za izmenjavo, za naročanje in za informacije.

Iskanje po Slovenski bibliografiji - CD-ROM izdaji je preprosto. Paleta iskalnih parametrov je zelo pestra, saj lahko iščemo po avtorjih, naslovu, letnici, kraju založništva, založbi, zbirki, ISBN, po predmetnih oznakah, vrsticah UDK, po jeziku, državi izdaje, po tipu gradiva itd. Uporabljamo lahko tudi kombinacijo posameznih iskalnih polj, v pomoč so nam razni vgrajeni slovarji, uporabljamo pa lahko tudi Boolova operatorja AND in OR. Izpisi so lahko v ISBD obliki, v strukturi UNIMARC, v ISO standardu 690 ali v preprosti uporabniški obliki.

Pred več kot dvajsetimi leti so bila postavljena načela za izdelavo tekočih nacionalnih bibliografij. V letu 1999 je bila revizija priporočil, vendar so ugotovili, da so bila načela dobro zastavljena. Problemi se kažejo predvsem pri novih medijih. Težko je namreč oblikovati kriterije, katere nove medije vključiti v tekočo nacionalno bibliografijo.

V naslednje številke Slovenske bibliografije - CD-ROM izdaje bi radi vključili še serijske publikacije, v začetku le tiskane, kasneje pa tudi druge medije. Največji problem nam predstavljajo elektronske publikacije, ki so na spletnih straneh. Prva težava se pojavi že pri samem izboru, nato pri popisovanju, nadalje pri ohranjanju le-teh. S podobnimi problemi se spopadajo tudi v svetu. Nekatere države so se odločile popisovati le diskete in CD-ROM-e, on-line publikacije pa izpuščajo.

3 Sklep

Iz prikaza stanja Slovenske bibliografije za različna gradiva lahko ugotovimo, da naša nacionalna bibliografija sledi priporočilom UNESCO. Izbor gradiv je sicer po narodnostnem principu, vseeno pa bibliografija prikazuje tudi založniško produkcijo slovenskih založb. Vključene so publikacije manjšin in drugih skupin (begunci). Bibliografski zapis je popoln in je lahko model za katalogizacijo. Za vsebinsko analizo se uporablja mednarodni klasifikacijski sistem, ki temelji na številčnem sistemu. S tem je omogočeno razumevanje vsebine brez prevajanj predmetnih oznak v tuje jezike. Tiskana bibliografija je urejena po vsebini, le bibliografija s popisi serijskih publikacij je urejena po abecedi, vendar vsebuje pomožno vsebinsko kazalo, ki temelji na skupinah UDK. Bibliografija s popisi knjig izhaja v tiskani obliki dokaj ažurno. Slovenska bibliografija služi kot informacijski vir. Podatki se uporabljajo tudi za statistični prikaz založniške produkcije na državnem nivoju. Tiskana bibliografija vsebuje tudi vse zahtevane podatke, izpuščena je le cena.

Slovenska bibliografija - CD-ROM izdaja prav tako zadosti priporočilom UNESCO, le zaostaja v ažurnosti, saj je do sedaj izhajala le enkrat na leto. Pozitivno pa je, da vsebuje tudi zapise elektronskih publikacij, kartografskega gradiva in muzikalij.

Kot dokaz, da so bibliografski zapisi kvalitetni, je vključitev Slovenske bibliografije v mednarodni bazi OCLC in INDEX TRANSLATIONUM.

Citirani viri

1. *Guidelines for the national bibliographic agency and the national bibliography* (1979). Paris: UNESCO.